

ANALYSE: “Akademisk frihed under pres - en komparativ analyse af forsknings- og ytringsfrihed i de nordiske lande”

“Akademisk frihed: Danmark halter efter nordiske lande”

Danmark halter efter de øvrige nordiske lande, når det gælder beskyttelse af ytringsfriheden for ansatte og studerende på danske universiteter. Derfor foreslår Justitia, at en udtrykkelig beskyttelse af den akademiske frihed skrives ind i universitetsloven.

Den danske universitetslov sikrer landets universiteter forskningsfrihed, så de frit kan vælge emner og metoder i deres arbejde. Men loven siger ikke noget om den bredere akademiske frihed, som også sikrer undervisningsfrihed og studerendes og forskeres ytringsfrihed. Dermed bliver vi overhalet af de øvrige nordiske lande. Det gælder særligt Norge og Sverige, som begge udtrykkeligt har lovsikret den akademiske frihed, mens Finland beskytter både forsknings- og undervisningsfrihed på grundlovsniveau. Det viser en ny analyse “Akademisk frihed under pres”, som er en komparativ analyse af den retlige beskyttelse af den akademiske frihed på universiteterne i Norden.

Samtidig viser data fra det forskningsbaserede V-Dem og Academic Freedom Index, at Danmark er faldet fra at have den højeste til den laveste grad af akademisk frihed blandt de nordiske lande.

“Den akademiske frihed er under pres på globalt plan, og selvom der generelt er højt til loftet i Danmark, er vi faldet på internationale opgørelser. Der er behov for et præventivt værn mod, at politiske dagsordener og indskrænkninger, økonomiske interesser og krænkeskulturen langsomt kvæler den akademiske frihed, som giver ilt og næring til universiteterne og deres virke”, siger Jacob Mchangama, direktør i Justitia.

Beskyttelse af forskningsfrihed ikke nok

Akademisk frihed sikrer, udover forskningsfrihed, også undervisningsfrihed, institutionel uafhængighed og ytringsfrihed for universitetet og dets ansatte. Det er dermed en langt bredere sikring end den danske forskningsfrihed. Netop den bredde er helt nødvendig, vurderer Jacob Mchangama, direktør i Justitia:

“Forskningsfriheden er ikke tilstrækkelig til at sikre et frit og uafhængigt akademisk miljø. De tendenser, og nogle af de eksempler, vi både har set i Danmark og andre steder, handler ikke kun om forskningsfrihed. De har i højere grad handlet om forskeres og studerendes frie ret til at ytre sig – og om, hvem der overhovedet må komme til orde i debatten. Den ret sikrer den mere specifikke forskningsfrihed ikke i tilstrækkelig grad”, siger han med henvisning til såvel debatten om de nye retningslinjer på KU som en ministers kommentar til et debatarrangement på KU med deltagelse af et medlem fra Hizb ut-Tahrir og politiske ønsker om at skride ind overfor bestemte forskere, ytringer og studieretninger.

Lovfæstelse af akademisk frihed

Derfor foreslår Jacob Mchangama, at man, ligesom i Norge og Sverige, indskriver akademisk frihed i den danske universitetslov.

“Folketinget har for nylig afvist af indskrive Chicago-principperne i den danske lov, og det er jeg helt enig i, fordi de afspejler en specifik amerikansk kontekst. En lovfæstelse af den akademiske frihed vil opfordre til, at danske universiteter gør noget tilsvarende - men i en dansk kontekst. Første skridt kan være at nedsætte en kommission med bred repræsentation, som får til opgave at definere, hvad den akademiske frihed, i dansk kontekst, indebærer. Det seneste års debat viser med al tydelighed, at presset på den akademiske frihed kommer fra mange sider”.

Analysen er udarbejdet under projektet Frihedens Fremtid, som støttes af Dreyers Fond.

Kontakt

Jacob Mchangama, direktør, mobil 2466 4220

Ulla Lena, chef for presse og politisk kommunikation, mobil 3148 1927

Faktaark

Akademisk frihed defineres i analysen som:

Forskningsfrihed, hvis kerneområde er den videnskabelige aktivitet som ansatte på universiteterne udfører, men også formidling heraf i den offentlige debat (som allerede omfattet af universitetsloven)

Undervisningsfrihed, hvilket bl.a. indebærer, at undervisere ikke mødes med disciplinære foranstaltninger eller repressalier på grund af faglig relevante undervisningsmetoder eller materiale, der kan virke stødende eller krænkende på studerende eller andre ansatte.

En mere generel ytringsfrihed for studerende og ansatte til at udveksle synspunkter, fremsætte kritik og afholde debatter, herunder med eksterne aktører, uden forudgående censur eller repressalier. I en digital verden må en sådan ytringsfrihed også betyde at ansatte og studerende ikke udsættes for disciplinære sanktioner for lovlige ytringer på sociale medier eller i den offentlige debat i øvrigt.

En væsentlig grad af institutionel og organisatorisk uafhængighed.

Kilde: "Akademisk frihed under pres", s.5. Justitia 2022.

Lovfæstelsen af den akademiske frihed i Danmark, Norge, Sverige og Finland

	Forskningsfrihed	Undervisningsfrihed	Akademisk frihed	Grundlovssikring
 Danmark	x			
 Norge	x	x	x	
 Sverige	x	x	x	
 Finland	x	x		x

I **Danmark** beskyttes forskningsfriheden på universiteterne, herunder hvordan organiseringen skal foregå, i universitetsloven. Universitets opgaver og forpligtelser beskrives i universitetslovens § 2, som er lovens formålsbestemmelse. Det fremgår af bestemmelsens stk. 2, at:

"Universitetet har forskningsfrihed. Universitetet skal værne om universitetets og den enkeltes forskningsfrihed og om videnskabsetikken."

I **Norge** beskyttes forsknings-, undervisnings- og den akademiske frihed i 'Lov om universiteter og høyskoler', § 1-5., (1):

"Universiteter og høyskoler skal fremme og verne akademisk frihet. Institusjonene har et ansvar for å sikre at undervisning, forskning og faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid holder et høyt faglig nivå, og utøves i

overensstemmelse med anerkjente videnskabelige, kunstfaglige, pedagogiske og etiske principper.”¹

I **Sverige** beskyttes forsknings-, undervisnings- og den akademiske frihed i ‘Högskolelag’, § 6:

“I högskolornas verksamhet ska som allmän princip gälla att den akademiska friheten ska främjas och värnas.

För forskningen ska som allmänna principer gälla att

1. forskningsproblem får fritt väljas,
2. forskningsmetoder får fritt utvecklas, och
3. forskningsresultat får fritt publiceras.”²

I **Finland** beskyttes forsknings- og undervisningsfriheden i ‘Universitetslag’, § 6:

“Vid universiteten råder undervisnings- og forskningsfrihed samt konstnærlig frihed. Lærerne ska dock iaktta de bestämmelser og föreskrifter som gäller anordnandet av utbildningen og undervisningen.”³

Endvidere beskyttes den videnskabelige, kunstneriske og uddannelsesmæssige frihed i den finske grundlov, § 16:

“Vetenskapens, konstens og den högsta utbildningens frihed är tryggad.”⁴

Fakta om Chicago-principperne

Chicagoprincipperne er en række principper, som blev vedtaget af University of Chicago i 2014 for at sikre ytrings- og undervisningsfrihed på universitetet, efter man på flere amerikanske universiteter havde oplevet en indskrænkning i ytringsfriheden, ved at studerende afviste dele af pensum og forhindrede personer med bestemte holdninger i at tale på campus. Siden har flere andre amerikanske universiteter tilsluttet sig principperne, som skal modvirke en tendens til forringelse af ytrings-, undervisnings- og forskningsfriheden i USA.⁵

Fakta om V-Dem og Academic Freedom Index

Academic Freedom Index (AFI) undersøger den akademiske frihed verden over ved at undersøge fem indikatorer:

- Friheden til at forske og undervise
- Friheden til akademisk udveksling/dialog og formidling
- Universiteternes institutionelle selvstyre
- Integritet på campus
- Friheden til at udtrykke sig akademisk og kulturelt

¹ https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-04-01-15#KAPITTEL_1

² https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/hogskolelag-19921434_sfs-1992-1434

³ <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2009/20090558>

⁴ <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990731?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=grundlag>

⁵ <https://provost.uchicago.edu/sites/default/files/documents/reports/FOECommitteeReport.pdf>;
<https://freexpression.uchicago.edu/>

Disse fem indikatorer bedømmes af eksperter for hvert enkelt land, som giver landet en score mellem 0-4 for hver indikator.

På baggrund af disse bedømmelser opstilles indekset, som både viser den aktuelle akademiske frihed landene imellem, og takket være historiske datasæt også giver et indblik i den akademiske friheds udvikling.⁶

V-Dem (Varieties of Democracy) er et forskningsprojekt, som undersøger demokratiets tilstand fra et bredt perspektiv. Projektet undersøger forskellige variationer af demokrati ved at opstille en række kerneprincipper for hver variation, som kan undersøges og måles separat af anonyme landeeksperter, og derefter sættes sammen til en vidtfavnende og nuanceret analyse af de forskellige former for demokrati.⁷

⁶ https://www.v-dem.net/academic_freedom.html; <https://www.pol.phil.fau.eu/academicfreedom/>;
<https://www.fau.eu/2022/03/03/news/research/academic-freedom-on-the-decline/>

⁷ <https://www.v-dem.net/project.html>